

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЕГУЛЯЦІЇ АГРАРНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

О.В. ГАФУРОВА, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри аграрного, земельного та екологічного права
імені академіка В.З. Янчука,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
С.І. МАРЧЕНКО, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри земельного та аграрного права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
E-mail: marchenko_svet@ukr.net

Анотація. Статтю присвячено аналізу правових питань дерегуляції аграрного бізнесу в Україні. Досліджуються історичні аспекти дерегуляції економіки України. Проаналізовано законодавство та спеціальну літературу з питань дерегуляції аграрного бізнесу, виокремлено та охарактеризовано основні заходи дерегуляції аграрного бізнесу в Україні. Звертається увага на необхідність забезпечення балансу суспільних та приватних інтересів в аграрній сфері економіки при визначенні меж дерегуляції агробізнесу.

На підставі аналізу чинного законодавства та практики його застосування зроблено висновок про те, що дерегуляція аграрного бізнесу в Україні має універсальний характер, оскільки охоплює всі елементи в структурі аграрних правовідносин, що дозволяє розглядати її як один із основних принципів у механізмі правового регулювання інституційно-функціонального забезпечення аграрних відносин.

Ключові слова: правове регулювання, аграрна сфера, аграрний бізнес, дерегуляція, Державний аграрний реєстр, публічне адміністрування, оптимізація державного управління

Актуальність.

Як зазначає О.Г. Бондар, з моменту набуття незалежності Україна є ареною численних реформ різного змісту, значущості і сфер реалізації. Це є цілком природним явищем, оскільки фактично у державі розбудовуються наново соціально-економічний устрій, правова система, організаційно-правові механізми публічного

управління, система місцевого самоврядування, гуманітарна сфера тощо (Бондар, 2021: 20), однією із ключових реформ в аграрній сфері є дерегуляція аграрного бізнесу, яка в сучасних умовах є одним з основних елементів нової моделі розвитку України та складовою частиною європейської інтеграції. Відповідно до Указу Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015 «Про Страте-

гію сталого розвитку «Україна – 2020» дерегуляцію визначено не самоціллю, а необхідним інструментом, місією якого є кардинальне поліпшення бізнес-клімату та інвестиційного клімату в Україні, чинником створення нових робочих місць та підвищення якісних стандартів життя.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Вказана проблематика порушувалась, зокрема, у працях таких науковців у галузі аграрного права, як: Х.А. Григор'єва, В.М. Єрмоленко, Г.С. Корнієнко, М.А. Копиця, В.В. Носік, А.М. Статівка, В.Ю. Уркевич та інших.

Мета статті полягає у висвітленні правових питань дерегуляції аграрного бізнесу в Україні шляхом аналізу чинного законодавства та наукових джерел, виокремлення основних підходів до дерегуляції аграрного бізнесу та виділення основних напрямків.

Результати.

Сучасна дерегуляція аграрного бізнесу зумовлена рядом об'єктивних і суб'єктивних чинників, серед яких: децентралізація влади, наявність надмірної кількості вимог до виробників сільськогосподарської продукції та дозвільних процедур в сфері сільськогосподарського виробництва, висока питома вага тіньової аграрної економіки, необхідність формування високоефективного конкурентоспроможного на внутрішньому та зовнішньому ринках аграрного сектора економіки, гарантування економічної та продовольчої безпеки, боротьба з корупцією та рейдерством в аграрній

сфері, завершення аграрної та земельної реформ, адаптація та гармонізація аграрного законодавства до законодавства ЄС та вимог СОТ та інші чинники, які свідчать про необхідність перегляду ролі держави у регулюванні аграрних відносин.

Окремі елементи дерегуляції господарської діяльності в цілому і аграрного бізнесу зокрема, були закладені ще в Законі Української УРСР «Про економічну самостійність Української РСР» від 3 серпня 1990 року № 142-XII та Концепції переходу Української РСР до ринкової економіки від 01.11.1990 р., в яких дерегуляція проявлялась як зменшення зарегульованості економіки та певна лібералізація ринку.

В подальшому на кожному історичному етапі розвитку аграрних відносин роль та значення держави у правовому регулюванні агросфери, рівень її впливу на розвиток аграрних відносин та межі втручання постійно змінювались. Мова йде про такі еволюційні напрямки розвитку аграрних відносин як становлення нових організаційно-правових форм господарювання у сільському господарстві, роздержавлення та приватизація земель, реструктуризація недержавних сільськогосподарських підприємств, розвиток інфраструктури аграрного ринку, набуття членства в СОТ тощо.

Активні процеси дерегуляції в сфері економіки в Україні розпочались з прийняттям Постанови Кабінету Міністрів від 28 січня 2015 р. № 42 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності». Основною метою реформи дерегуляції економіки України було визначено дерегулювання підприємницької діяльності, приведення українського законодавства у відповідність до європейського та до 2020

року увійти у топ-30 рейтингу Doing Business. Кінцева мета – залучення в економіку місцевих та міжнародних інвестицій. Сьогодні можемо спостерігати стійку тенденцію покращення умов ведення бізнесу. Зокрема, за 2014-2019 роки Україна піднялася в рейтингу на 24 позиції (2014 – 112 місце; 2017 – 76 місце; 2019 – 71). Зараз (відповідно до Doing Business 2020) Україна займає 64 місце, та за прогнозами Уряду в 2021 році у рейтингу Doing Business Україна може піднятися щонайменше на 10 позицій («Шмигаль. У рейтингу Doing Business-2021 Україна...», 2020).

Водночас, незважаючи на позитивні зрушення в сфері правового регулювання в економіці України вцілому, та в аграрній сфері зокрема, регуляторне середовище залишається «складним, іноді суперечливим, а також має багато застарілих норм, які не мають сенсу як з економічної точки зору, так і з точки зору здорового глузду» (Беседіна, 2019).

В словниках та в спеціальній літературі дерегуляція (дерегулювання) (від де... і лат. regula – норма, правило) тлумачиться як – скасування норм, правил, форм і методів регулювання; скасування чи скорочення державного регулювання в певній галузі суспільних відносин; зменшення контролю держави над веденням бізнесу, наприклад, для стимулювання вільної конкуренції на ринку. Дерегулювання економіки розглядається як сукупність заходів державного впливу на механізм суспільного відтворення та зменшення адміністративно-правового регулювання економічних відносин, як один із основних напрямів реформування та оптимізації державного управління економікою, що передбачає поступовий відхід від прямої

регулюючої ролі держави («Енциклопедія сучасної України...»).

В законодавстві України відсутнє визначення терміну дерегуляція. Нормативно-правові акти, які приймаються в сфері дерегуляції аграрного бізнесу, не завжди оперують цим поняттям, натомість цей термін вживається в нормативно-правових актах як синонім дерегулюванню та розуміється як спрощення умов ведення бізнесу (постанова Кабінету Міністрів України від 28 січня 2015 р. № 42 «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності», Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення умов ведення бізнесу (дерегуляція)» № 191-VIII від 12 лютого 2015 р.). Указ Президента України від 23 липня 1998 року № 817 «Про деякі заходи з дерегулювання підприємницької діяльності» з метою зменшення втручання державних органів у підприємницьку діяльність регламентував процедуру здійснення перевірок їх фінансово-господарської діяльності контролюючими органами. Аналіз змісту цих нормативно-правових актів підтверджує висловлену в економічній літературі тезу про те, що дерегуляцію (дерегулювання) в аграрній сфері слід тлумачити не як «зменшення ступеня впливу держави на економіку», як це зазвичай неправильно розуміють, а радше зміну форми подібного впливу (Ксенофонов & Іванько, 2015: 125), сутність дерегуляції аграрного бізнесу полягає не у простому скасуванні всіх заходів державного регулювання, а у створенні відповідних умов для саморегуляції ринку на засадах прозорих ділових стосунків та справедливої конкуренції, що передбачає активну співпрацю громадянського суспільства, експертів, аграріїв та підприємців тощо

(«Дерегуляція аграрної галузі та стандарти ЄС...», 2015).

Досліджуючи юридичну природу аграрного бізнесу в Україні, Г.С.Корнієнко (Корнієнко, 2021: 276, 284) акцентує увагу на ролі держави у необхідності забезпечення адаптації сільськогосподарських товаровиробників до системи світової конкуренції у сфері агробізнесу шляхом застосування методів та засобів щодо стабілізації аграрного законодавства, його систематизації, підтримки малого та середнього аграрного бізнесу, формуванні системи прозорості ринку землі, поширення інформаційно-освітніх заходів, захисту від рейдерства та ін., та виокремлює дерегуляцію як вид державної підтримки, яка полягає у дерегуляції українського ринку сільськогосподарської продукції та забороні дискримінації прав її власників, зокрема забороняється введення будь-яких адміністративних, кількісних або якісних обмежень при переміщенні аграрної продукції та продуктів її переробки по всій території України (ст. 14 Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» в редакції від 2020 р.).

На сучасному етапі розвитку аграрних відносин в законодавстві України можна виокремити наступні заходи (тенденції) дерегуляції аграрного бізнесу:

- спрощення умов ведення агробізнесу в окремих галузях сільськогосподарського виробництва (в сфері зернового виробництва – скасовано обов'язковість отримання карантинного сертифіката, скорочено строк видачі фітосанітарного сертифіката до 24 годин, скасовано ліцензування діяльності з фумігації зерна, яке йде на експорт, та ін.; в сфері захисту рослин – скасовано обов'язкову сертифікацію

засобів захисту рослин, у тому числі пестицидів та агрохімікатів, скасовано ліцензування торгівлі пестицидами, скасовано режим ліцензування операцій з імпорту засобів захисту рослин та вдосконалено порядок їх реєстрації та ін.; в тваринництві – скасовано обов'язкове отримання низки дозвільних документів, зокрема: дозволу на ввезення тваринницької продукції; експлуатаційного дозволу для переробки продуктів ловлі; свідоцтво виробника про якість продуктів ловлі, скасовано ліцензування діяльності в племінній справі, вдосконалено процедуру ідентифікації тварин та ін.);

- оптимізація використання в аграрному бізнесі земель сільськогосподарського призначення та відкриття ринку земель (спрощено процедури укладення та реєстрації договорів оренди землі, скорочено перелік істотних умов договору оренди та скасовано всі невід'ємні додатки до договору оренди; встановлено мінімальний строк оренди земель сільськогосподарського призначення – сім років та ін.);

- запровадження цифровізації аграрного бізнесу як ефективного інструменту для боротьби із корупцією (створення електронної системи публічних закупівель Prozorro, єдиної державної інформаційної системи – Державний аграрний реєстр та ін.);

- оптимізація інституційного забезпечення аграрного бізнесу (відновлення профільного міністерства, створення Державної служби з питань безпечності харчових продуктів і захисту споживачів, створення консультативно-дорадчих органів – Ради бізнес-омбудсмена для покращення здійснення підприємницької діяльності та Бізнес-омбудсмена та ін.).

Висновки і перспективи.

Таким чином, в законодавстві України дерегуляція розуміється як комплекс заходів, спрямованих на спрощення умов ведення бізнесу; вдосконалення процедури перевірок суб'єктів агробізнесу контролюючими органами, оптимізацію використання в аграрному бізнесі земель сільськогосподарського призначення та відкриття ринку земель, цифровізацію аграрного бізнесу та оптимізацію інституційного забезпечення аграрного бізнесу.

З точки зору аграрного права дерегуляція аграрного бізнесу за своєю юридичною природою має універсальний характер, оскільки охоплює практично всі елементи в структурі аграрних правовідносин, що дозволяє розглядати її як один із основних принципів у механізмі правового регулювання інституційно-функціонального забезпечення аграрних відносин.

При визначенні меж дерегуляції агробізнесу необхідним є забезпечення балансу суспільних та приватних інтересів в аграрній сфері економіки, з огляду на міжгалузевий, комплексний характер відносин, що виникають в сфері агробізнесу, особливістю яких є нерозривний зв'язок з соціальною та екологічною складовою.

ляції. Органічне виробництво: право і бізнес: матеріали наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 17.06.2021 р.) / За заг ред. О.Г. Бондаря, Д.В. Федчишина. Запоріжжя: Видавничий дім «Гельветика», 2021.150 с.

3. Дерегуляція аграрної галузі та стандарти ЄС. Обережний вибір. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/04/1/703247/> (дата звернення: 09.09.2021 р.).
4. Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=26092 (дата звернення: 09.09.2021 р.).
5. Корнієнко Г.С. Теоретико-правові засади становлення та розвитку агробізнесу в Україні: дис. ...док. юрид. наук. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2021. 506 с.
6. Ксенофонтів М.М., Іванько А.В. Дерегуляція господарської діяльності в аграрному секторі економіки: етапи, галузеві особливості, механізми. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2015. Том 21. № 2. С. 122–127.
7. Шмигаль. У рейтингу Doing Business-2021 Україна може піднятися щонайменше на 10 позицій. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/07/29/663479/> (дата звернення: 09.09.2021 р.).

Список використаних джерел

1. Бєсєдіна О. «Повзуча» дерегуляція: чому економіка України досі лишається регульованою. URL: <https://voxukraine.org/uk/zakruchuvannya-gajok-chomu-ekonomika-ukrayini-dosi-ye-regulovanoyu/> (дата звернення: 09.09.2021 р.).
2. Бондар О.Г. Розвиток органічного сільськогосподарського виробництва і земельна децентралізація: питання коре-

References

1. Biesiedina, O. «Povzucha» derehuliatsiia: chomu ekonomika Ukrainy dosi lyshaietsia rehulovanoi [«Creeping» deregulation: why Ukraine's economy still remains regulated]. Available at: <https://voxukraine.org/uk/zakruchuvannya-gajok-chomu-ekonomika-ukrayini-dosi-ye-regulovanoyu/> (in Ukrainian).

2. Bondar, O.H. (2021). Rozvytok orhanichnoho silskohospodarskoho vyrobnytstva i zemelna detsentralizatsiia: pytannia koreliatsii. Orhanichne vyrobnytstvo: pravo i biznes [Development of organic agricultural production and land decentralization: correlation issues. Organic production: law and business]. Za zah red. O.H., Bondaria, D.V., Fedchyshyna. Zaporizhzhia: Vydavnychyi dim «Helvetyka», 150 (in Ukrainian).
3. Derehuliatsiia aharnoi haluzi ta standarty YeS. Oberezhnyi vybir [Deregulation of the agricultural sector and EU standards. Careful choice]. Available at: <https://www.eurointegration.com.ua> (in Ukrainian).
4. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy [Encyclopedia of modern Ukraine]. Available at: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=26092 (in Ukrainian).
5. Korniienko, H.S. (2021). Teoretyko-pravovi zasady stanovlennia ta rozvytku ahro-biznesu v Ukraini [Theoretical and legal bases of formation and development of agribusiness in Ukraine]. Kharkiv, 506 (in Ukrainian).
6. Ksenofontov, M.M. & Ivanko, A.V. (2015). Derehuliatsiia hospodarskoi diialnosti v aharnomu sektori ekonomiky: etapy, haluzevi osoblyvosti, mekhanizmy. Ekonomichnyi analiz [Deregulation of economic activity in the agricultural sector of the economy: stages, industry characteristics, mechanisms. Economic analysis]. Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka», 21(2): 122–127 (in Ukrainian).
7. Shmyhal. U reitynhu Doing Business-2021 Ukraina mozhe pidniatys shchonaimenshe na 10 pozysii [Shmigal. In the Doing Business-2021 ranking, Ukraine can rise by at least 10 positions]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/news/2020/07/29/663479/> (in Ukrainian).

O.V. Hafurova & S.I. Marchenko (2021). LEGAL PRINCIPLES OF DEREGULATION OF AGRICULTURAL BUSINESS IN UKRAINE. *Law. Human. Environment*, 12(3): 40-45.
<https://doi.org/10.31548/law2021.03.005>

Summary. The article is devoted to the analysis of legal issues of deregulation of agrarian business in Ukraine. Historical aspects of deregulation of Ukraine's economy are studied. The legislation and special literature on deregulation of agrarian business are analyzed, the main measures of deregulation of agrarian business in Ukraine are singled out and characterized. Attention is drawn to the need to ensure the balance of public and private interests in the agricultural sector of the economy in determining the limits of deregulation of agribusiness.

Based on the analysis of current legislation and practice of its application, it is concluded that the deregulation of agrarian business in Ukraine is universal, as it covers all elements in the structure of agrarian relations, which allows to consider it as one of the main principles in the mechanism of legal regulation of institutional and functional support. agrarian relations.

Keywords: legal regulation, agrarian sphere, agrarian business, deregulation, State agrarian register, public administration, optimization of public administration